

«*Tan immensa d'alegria*»: *Maria Beneyto i la festa de les falles*

[«Filled with Immense Joy»: Maria Beneyto and the Fallas Festival]

JESÚS PERIS LLORCA

Universitat de València

Orcid.org/0000-0003-1376-3229 // jesus.peris@uv.es

RESUM: Com era habitual en el camp cultural valencià dels anys cinquanta, Maria Beneyto va participar en publicacions relacionades amb la festa de les falles, una de les ocasions que els escriptors i escriptores tenien d'arribar a un públic ampli. En aquest article situem en el seu context de publicació els dos textos que van aparèixer a *Pensat i Fet*, revista caracteritzada pel seu valencianisme des de la seua fundació en 1912, i resseguim altres textos fallers presents al seus quaderns i que semblen poemes de circumstàncies per a ser llegits en rituals fallers. També donem notícies d'altres activitats de l'escriptora vinculades a la festa, com ara el seu nomenament com a jurat en la Segona Olimpíada de l'Humor de 1967.

PARAULES CLAU: Maria Beneyto, Fallas, *Pensat i Fet*, literatura valenciana dels anys 50, poesia fallera

ABSTRACT: As customary in the Valencian cultural field in the 1950s, Maria Beneyto took part in publications related to the Fallas festival, one of the opportunities for writers to reach a wide audience. In this article we place in their publication context the two texts that appeared in *Pensat i Fet*, a magazine that has been characterised by its Valencianism since its foundation in 1912, and we review other Fallas texts in her notebooks, which seem to be poems of circumstance to be read in the Fallas rituals. We also report on the writer's other activities related to the festival, such as her appointment to the jury of the Second Olympiad of Humour in 1967.

KEYWORDS: Maria Beneyto, Fallas, *Pensat i Fet*, Valencian literature of the 1950s, Fallas poetry

Recepció: 25/03/2025. Acceptació: 08/05/2025. Publicació: 01/06/2025

La festa de les falles a la dècada dels 50¹

La festa de les falles s'havia anat convertint durant les primeres dècades del segle xx en la festa major de fet de la Ciutat de València. S'havia completat així un ràpid procés d'expansió que s'havia iniciat a les darreries del segle anterior. Aleshores les falles s'havien consolidat amb força en el calendari festiu de la ciutat com una festa pròpia de les classes populars, com una expressió identitària fonamentalment de classe. Originalment construïdes pels seus propis promotors, la seua confecció era artesanal i rudimentària. El seu contingut era la sàtira, normalment de costums, encara que no només. Els dobles sentits de les seues figures oscil·laven entre les referències eròtiques, fins i tot obscenes, el típic groller faller, i altres socials i polítiques. És a dir, se situaven entre una certa subversió carnavalesca en el sentit bajtinià (Bajtin 1987) i l'expressió conscient de determinats interessos de classe i continguts ideològics. El fet mateix d'encendre fogueres en els carrers resultava perturbador per a les institucions municipals. És simptomàtic que la referència més antiga que es conserva de la festa de les falles siga un ofici al Corregidor de 1784 que sol·licita la seua prohibició (Ariño 1990: 72).

Encara al voltant de 1894 les falles eren, en l'imaginari social valencià, una festa popular, amb una cert tarannà subversiu i fins i tot republicana. No està de més recordar la representació que proposa Vicente Blasco Ibáñez a *Arroz y tartana*:

Nadie pensaba que aquello era madera y cartón. El entusiasmo les hacía feroces; creían que era el mismo gobierno lo que quemaban al son de la *Marsellesa*, y los industriales soñaban despiertos en la rebaja de la con-

1 Aquesta investigació s'ha produït dins del Projecte d'Investigació finançat per la Generalitat Valenciana *Subjectivitats en crisi en la literatura espanyola contemporània contemporánea (1914-1975)* codi CIGE/2023/74.

tribución; los de las blusas blancas en la supresión de los Consumos y el impuesto sobre el vino, y las mujeres, enternecidas y casi llorosas, en que acabarían para siempre las quintas. [...] En la multitud, alguno de los ardorosos, trastornado por la ilusión y por el himno, creyendo que la cosa ya estaba en casa, gritaba a todo pulmón: «¡Viva la República!» (Blasco Ibáñez 1919: 140-141).

Les falles no eren en eixe moment ni les festes de les multituds catòliques, que seguien sent el Corpus i la festa patronal de la Ciutat, Sant Vicent Màrtir, de la Roqueta, ni la de les classes dirigents, que es concentraven en els paradors de la Fira de Juliol i els festejos anuals dels Jocs Florals de Lo Rat Penat. Per això, la primera relació de les autoritats municipals amb la festa de les falles és conflictiva. Es tracta bàsicament de reprimir-la, de censurar-la, de controlar-la, i en la mesura del possible, de fer-la desaparèixer. La pujada de les taxes municipals que impedirà que es plante cap falla en 1886 és un moment culminant en eixe sentit. Però molt poc després les coses comencen a canviar i les falles entren en el projecte d'una part de les elits culturals. Comencen a ser percebudes com a elements plens de color local, susceptibles d'esdevenir element identitari folk, dins de l'emergent regionalisme. Així, per exemple, Luis Tramoyeres Blasco (1894: 113), l'any mateix de la publicació d'*Arroz y tartana*, pot anomenar-les una «costumbre antigua, tradicional» i publicar un llistat de publicacions fallestres a l'*Almanaque Las Provincias*. Per això, la censura i el control aviat seran complementats amb una política de tutela paternalista. Així en menys de deu anys passarem de l'assetjament polític i administratiu a concedir-se un premi a la millor falla. La primera entitat en concedir-lo va ser Lo Rat Penat «a las que ofrecieran mayor novedad y buena presentación», però sis anys més tard l'organització del premi passà a l'Ajuntament. I fins a hui.

S'iniciava així el llarg procés pel qual les falles, sense abandonar totalment els seus continguts satírics i carnavalescos, aniran adquirint respectabilitat al mateix ritme que es van convertint en un element identitari i transversal. Anaren incorporant nous barris i noves classes socials a les celebracions i perllongant la seua duració que portaran de la celebració original de la vespra

de Sant Josep a la Setmana Fallera. Els premis i aquest nou estatus, per cert, afavoriran l'aparició de falles «artístiques»), ja sense continguts satírics però amb una major perfecció formal i amb continguts apologetics d'exaltació regionalista (Ariño 1992).

Per tant, l'element identitari de classe estava esdevenint un element identitari de la ciutat, i això tindria conseqüències: d'una banda, la creixent institucionalització de la festa, tant en la seua base com en l'aparició d'organismes de coordinació, com ara el Comité Central Faller (1928) o de figures simbòliques, com ara la Reina Fallera de 1931 convertida en Fallera Major a partir de l'any següent. Per altra, la definitiva professionalització dels autors de les falles, que comencen a ser especialistes coneguts com a «artistes fallers», mentre es va configurant tot un espai cultural, des de la publicació de revistes sobre la festa, com ara *Pensat i Fet* a partir de 1912, en la qual Maria Beneyto publicarà en els anys cinquanta com veurem més endavant, a l'estrena del pasdoble «El faller», obra del popular compositor Josep Serrano en 1929, per posar només dos exemples significatius.

I, encara per altra banda, es fa una primera percepció de les possibilitats de la festa en el naixent mercat del turisme. «Anant el temps —pot llegir-se al *Pensat i Fet* ja en en 1912— fomentá y encausá la falla com art de sátira ingeniosa y de fi bon humor, podria tindre una importancia molt buscá hui: la de atraure al turisme» (Senent 1912: 13). Aquest procés trobarà una primera culminació amb la recepció massiva dels turistes de l'anomenat Tren Faller, procedent de Madrid, de 1927.

En aquest context naix l'Exposició del Ninot en 1932. Els anys de la Segona República significaran, com altres aspectes de la cultura, la repolitització de les falles, l'interés en ella de destacats artistes provinents de l'àmbit de l'alta cultura contemporània, com ara Josep Renau, però també l'inici de la seua conversió en modern espectacle de masses (Ariño 1992). El març de 1936 la festa de les falles eren una festa percebuda com a tradicional en una ciutat moderna i travessada per trets de modernitat. En aquell any es plantaren 118 falles.

Després de la Guerra Civil el règim franquista suposarà una vertadera refundació de la festa, encara que alguns dels processos assenyalats continuaran

(Hernández i Martí 1996). Per descomptat, encara que algunes falles aconseguiren burlar la censura i assenyalar problemes socials com ara l'estraperlo o la fam de les classes populars, va predominar una sàtira suau, ostensiblement despolititzada o explícitament conservadora, mentre es fan més habituals les falles apologètiques i «artístiques»).

És simptomàtic que l'activitat fallera es reanudara immediatament després d'acabada la guerra i que les falles es tornaren a plantar en març de 1940. De fet, aquesta activitat no només va ser tolerada pel nou règim sinó, fins i tot, alentada. I és que aquesta xarxa d'associacions festives, creixentment interclassista i vinculada a la identitat col·lectiva, encaixava perfectament en el nou estat feixista.

El procés d'institucionalització es reprendrà d'acord amb el nou model: les comissions falleres es convertiran en associacions formals, amb presidents, moltes vegades autoritaris, que reproduïen l'estat al seu interior; alguns actes, com ara la *crida*, esdevenen escenificacions feixistes de masses classificades darrere d'estandards als peus de l'apoteosi del poder; les desfilades falleres es van ordenant i omplint d'elements de ressonàncies castrenses o falangistes, com el vestit folk de fallera per a les dones i l'uniforme negre amb distintius de colors per a marcar la comissió i el càrrec per als homes, obligatoris a partir de 1954; la Fallera Major va guanyant protagonisme, i va ser, a més, escollida entre les joves de famílies oligàrquiques i afectes al règim (amb Carmen Franco, filla del dictador, en 1940; María Luisa Aranda, filla del general Aranda en 1941; o Carmen Martínez-Bordiu, Fallera Major Infantil en 1960, com a exemples més extrems); el Comité Central Faller és substituït per la ja esmentada Junta Central Fallera, que posa al front de la xarxa d'associacions el poder municipal, i es converteix en una oficina administrativa més de l'Ajuntament; es crea l'acte de l'Ofrena de Flors a la Mare de Déu dels Desamparats per a convertir les falles en una mostra de devoció popular.

Així, amb el franquisme, les falles completen el procés de conversió en la festa major de la ciutat. S'estenen a tots els barris i es converteixen en el gran element identitari de la ciutat, però a canvi d'esdevindre també una tupida xarxa d'associacions, de configuració piràmida, tremendament jeràrquica i

ostensiblement paternalista. Les pràctiques populars es veuran constrenyides, redefinides, desplaçades, travessades per l'acció del poder autoritari estatal, encara que es mantindran, de portes a dins, en la sociabilitat, en el comensalisme, en l'humor resistent en els monuments.

A més, la consideració de les falles com a recurs turístic s'anava també a reprendre en els anys 50. Hi ha prou a recordar que el 1954 el disseny de la falla de la plaça del Cabdill va ser encomanat a Salvador Dalí. Les falles, en aquestes circumstàncies, estaven a punt d'iniciar la seua recuperació definitiva i el seu creixement percebut quasi com a il·limitat. En 1955 existien ja 158 comissions. En 1975 ja en serien 269.

Malgrat tot, el component popular de la festa, la seua genealogia, el seu contingut identitari i el fet de ser un lloc on el valencià podia ser emprat en l'espai públic farà que el camp cultural valencià les veja com un element d'especial importància. Com veurem, els escriptors i escriptores del moment hi participaran en major o menor mesura.

Maria Beneyto, artista fallera

Maria Beneyto va nàixer a València el 1920. Tenia setze per tant en les falles modernes de 1936, encara que en eixe moment vivia amb la seua família a Madrid, i exactament 25 quan es fa fundar oficialment el Gremi d'Artistes Fallers presidit per Regino Mas. Probablement seria per aquests anys, o més exactament entre 1940 i 1944, quan va treballar a un taller de falles, com afirmen testimonis familiars i com ella mateixa va assenyalar en un recull biogràfic que pot consultar-se a la Biblioteca Històrica Municipal de València. De fet la presència femenina als tallers dels artistes fallers era ben nombrosa i decisiva. Elles eren les que vestien els ninots que fins a ben entrat els anys 50 estarien vestits amb roba de tela:

Abans de cartonera, la dona havia sigut l'encarregada de repuntar i ajustar les prendes de roba vella amb les quals es vestien els ninots de cera i

arpilleria farcida de palla o borumballes. Després, quan aquests materials van començar a ser substituïts pel paper i cartró a partir dels anys 30, es dedicaren a la seua preparació: retallant tires, humitejant-les i cobrint-les de cola de fuster com hem referenciat poques línies abans. Amb la perfecció de la tècnica del buidatge en cartró-pedra (anys 50), les dones del taller també van haver d'encarregar-se de fanguejar —preparar l'argila cada cop més necessària per modelar primer les peces—, fer els moldes d'escaiola, treure el cartró del ninot i, fins i tot escatar i pintar; és dir, una implicació total a cada fase de la construcció de falles, a excepció de la fusteria pel que sembla (Esbrí 2016: 66).

Es tracta, per tant, d'una professió de fet molt feminitzada, encara que els noms de les dones rara vegada apareixen: «Des dels anys 30-40 i fins a la dècada dels 80, hi ha testimoni gràfic de dones laborant a tallers de falles, malgrat, de poques sols es tenen tímides referències del nom» (Esbrí 2016: 67). Les falles són signades pel titular del taller, un home, i això té com a resultat la invisibilització de les dones. Es tracta d'una altra manifestació del fenomen molt estès en la societat patriarcal que invisibiliza la presència de les dones en l'espai públic, particularment en els camps artístics i literaris, i que Begonya Pozo i Carles Padilla anomenen «criptogínia» (2021). Doncs bé, una d'eixes dones que van participar de diferents fases de la construcció d'una falla va ser la jove Maria Beneyto en els difícils anys de la postguerra, difícils per a la societat valenciana en general i per a la família de Maria Beneyto en particular, com recorda per exemple Lacueva (2025).

Maria Beneyto a *Pensat i Fet*

Però aquesta no és la única vinculació de Maria Beneyto amb les falles, amb l'espai cultural vinculat amb la festa. A banda d'altres composicions que es poden trobar al seu arxiu i a les quals em referiré després, als anys cinquanta va publicar dos textos a la revista fallera *Pensat i Fet*.

Pensat i Fet no és una revista fallera qualsevol. En bona mesura va ser una pionera, ja que des del 1912 publicava cada any els esbossos de les falles que es plantaven a la ciutat de València (i no només, per cert) barrejats amb un recull de textos diversos, en prosa i en vers, satírics, costumistes i seriosos. Publicada íntegrament en valencià, esdevenia un lloc de trobada d'escriptors —i escriptores— des del que podien accedir a un públic ampli i estendre l'agenda del valencianisme cultural i polític. L'adopció immediata de les normes ortogràfiques de Castelló o els textos en defensa de l'estatut d'autonomia per al País Valencià durant els anys de la Segona República són exemples eloqüents.

Després de la Guerra, durant els anys quaranta, la revista aconseguí seguir publicant-se íntegrament en valencià. Durant anys va ser de fet l'única publicació íntegrament en valencià de tot el domini lingüístic i això duria a la prohibició del número de 1946. Malgrat les concessions inevitables a la retòrica oficial, pot considerar-se la revista en eixa dècada com un espai de resistència cultural compartit pels diferents grups que en eixe moment tractaven de sostindre una precària vida cultural en valencià en la ciutat de València. En les seues pàgines podien aparéixer junts sense majors problemes Carles Salvador, Ricard Sanmartín, Joan Fuster, Xavier Casp o Miquel Adlert.

Als anys cinquanta continuaran amb aquesta tasca. Sens dubte, continuaven valorant com calia aquesta oportunitat de publicar textos en valencià en una revista amb amplis tiratges. Sens dubte, per a molts dels seus lectors i lectores era l'única publicació en la llengua pròpia que llegien. I precisament eixa voluntat d'aprofitar aquest canal per a accedir a un públic extens, i les opcions estilístiques i sobretot temàtiques que podia implicar, estava relacionat amb els motius —almenys els superficials— del gran trencament que es va produir al si del reduït cercle valencianista, la polèmica entre el grup Torre i els anomenats per la historiografia posterior «vells valencianistes». El trencament, ben narrat i documentat en Ballester (2006) i Ripoll (2010), té alguna cosa de polèmica generacional, d'agra controvèrsia estratègica i molt de disputa per l'hegemonia en el camp cultural.

El detonant immediat, com és ben sabut, és el regress a Lo Rat Penat de Ricard Sanmartín (que havia estat expulsat en 1939 acusat de separatista) i

l'entrada de Carles Salvador, coincidint amb la seua aposta per una estètica tradicionalista que poguera arribar a sectors amplis de públic. Aquesta política cultural possibilista permetria l'organització dels cursos de valencià de Lo Rat Penat que serien durant molts anys l'única possibilitat d'alfabetització en valencià. Enfront, el grup de Torre proposarà una aposta per l'alta cultura, lliure de concessions, per a posar al dia la literatura en valencià, però potser també per a convertir-se en els únics interlocutors valencians del camp cultural català. Així, només alguns escriptors propers al grup de Casp seguiran publicant regularment en *Pensat i Fet*, particularment Jaume Bru i Vidal o, esporàdicament, Vicent Andrés Estellés. També, com anem a tindre ocasió de comprovar, Maria Beneyto.

El trencament i les hostilitats quedaran documentades en l'editorial de 1951, en el que Ricard Sanmartín mateix, després d'argumentar que eixe any es veu obligat a dirigir la seua salutació a «tots els qui [...] solen vore tot allò que dóna gloriosa popularitat a la nostra terra amb un gest de desficiós menyspreu»), acabarà amb un més que transparent joc de paraules repetint «aquella famosa frase del Pare Esplugas quan, en tractar del famós Compromís [...] ell, per defensar el nostre Sant Vicent Ferrer, va dir després de donar tota mena d'explicacions i proves: «¡Prou de la iniquitat de Casp!») (1951: 3).

Les referències als elitistes que menystenen la cultura del poble seran habituals en números successius: «Les falles són quelcom més que una *vergonya* per a molts sabuts»), recorda Enric Soler i Godes (1952: 12) i reitera amb ocasió de la necrològica dedicada a Carles Salvador: «Les falles, això que per a un grapat de coents és una vulgaritat inadmissible, fon per al nostre amic no una faceta més, sinó la més expressiva del geni creador valencià» (1956: 7). En eixe sentit cal llegir també la defensa de la literatura fallera que fa Maximilià Thous Llorens: «Jo tinc cada vegada més por a eixes discussions que comencen en Góngora i acaben en Faulckner (sic.) i en les que si dius alguna cosa un poc clara, solen contraposar com a argument irreductible: —¡Puix vosté duu corbata de llacet!». Més endavant, i davant la insistència del seu interlocutor per esbrinar si a ell li agrada la «literatura fallera» li respondrà, mentre puja al tramvia número 8, amb una altra pregunta: «¿En quines penyes ha estat vosté

esta vesprada?») (1952: 4). És evident que la unitat del camp cultural valencià i en valencià front a l'amenaça comuna havia desaparegut per a sempre.

A banda de tot açò la revista durant aquests anys detectarà —i criticarà amb contundència— el canvi de perfil que s'està produint en la festa i també l'avanç considerable del castellà en els usos socials de la ciutat de València, fins i tot en els àmbits populars. I això ho faran en tots els registres. Per descomptat, en poemes satírics: «L'estranger que al valencià/ diu que no parla en cristià/ i ens crida i escampa el poll,/ està foll» (Climent 1951: 11). Destaca en eixe sentit el poema «De l'idioma valencià» de Josep Cervera i Grífol, en el qual defensa amb contundència l'ús del valencià en tots els àmbits socials d'ús: «La nostra parla és ufana/ i deu parlar-la el senyor,/ el banquer i l'hortelana;/ el militar, el pintor;/ l'estanquer, la sagristana;/ el sabater, el rector...» (1960: 33).

També trobem aquest to en articles de fons, com ara «Joia de vitrina», de Beatriu Civera: «Al nostre particular judici, la pitjor de totes [les faïçons de valencians] es aquella, qual la del gos de l'hortolà, que no es menja la fruita ni la deixa menjar. Ens referim a tots aquells que estimen tant la seua valenciania, que no gossen gastar-la, i qual si fos una joia arqueològica la guarden a una vitrina» (1959: 9). També l'amarg «Entre les boires del ser» de Bernat Garcia Aparisi ja en la dècada següent: «...i no creure que el temps s'ha aturat i contemplar objectivament la marxa cap arrere en el número de parlants en valencià i tremolar davant la degeneració idiomàtica, cada volta més plena de castellanismes la parla del poble, completament abandonat a la seua sort» (1968: 40).

Per cert, la presència de Beatriu Civera entre les signatures citades no és gens casual. Ricard Sanmartín sempre es preocupà de la presència de veus femenines en la revista. A més, Beatriu Civera, Maria Ibars, Sofia Salvador, Maria Beneyto, com tindrem ocasió de comprovar, o Carmelina Sánchez-Cutillas, entre d'altres, seran habituals en la revista. Precisament aquesta darrera documentarà en 1968 el procés de confecció d'un número del *Pensat i Fet* i l'interès de Ricard Sanmartín d'incloure signatures femenines:

Sanmartí, que coneix la dificultat que representa la nostra petita col·laboració en el *Pensat i Fet*, cascuna vegada ens la demana més prompte, com

enguany, que per Nadal ja ens va fer l'encàrrec... Des d'aquest punt i hora l'activitat de Sanmartí augmenta i mai podem trobar-ho a la botiga seua perquè trepitja els carrers (la glòria viva dels carrers li sembla a ell) amunt i avall llogant quartilles. (Sánchez-Cutillas 1968: 10)

A més, com ja havia vingut fent de manera habitual en la dècada anterior, Ricard Sanmartín aprofitarà la difusió àmplia de la revista fallera per difondre l'existència d'altres iniciatives editorials, tant pròpies com de grups propers. Per una part inserirà anuncis d'editorials com Lletres Valencianes (1951: 35; 1952: 32; 1953: 35) o Sicània (1959: 23; 1960: 21; 1961: 21; 1962: 23; 1968: 48; 1969: 48; 1970: 48; 1971: 52; 1972: 48) i també de llibres concrets. Els cursos de valencià de Lo Rat Penat seran també anunciats de forma regular (1952: 24; 1953: 14; 1955: 26; 1959: 16; 1960: 13; 1961: 28; 1962: 21) i aprofitarà espais de la maquetació que havia pogut cobrir amb anunciats per llançar missatges contundents com ara «Comprar i llegir llibres valencians és signe de cultura» (1962: 24) o «Compreu llibres valencians» (1968: 35).

També consolidarà la secció «Flames cordials» (o «Flames espirituals» o «Flames patriòtiques»), habitualment a càrrec d'Enric Soler i Godes, en la qual s'informarà d'activitats culturals valencianistes en els més diversos àmbits. Així, per exemple, en 1969 s'informa complidament de la VII Assemblea de Cronistes del Regne de València (Soler i Godes 1969: 10) o en 1971 del cicle de conferències «Afirmació de la personalitat valenciana» celebrat al Consolat de Mar i organitzat per Lo Rat Penat i la Secció de Cronistes Oficials del Regne de València del Centre de Cultura Valenciana (Soler i Godes 1971: 41). També es publicaran fragments d'obres de temàtica no fallera amb motiu, per exemple, d'haver rebut premis destacats. Com veurem, un d'aquests últims serà un llibre molt significatiu de Maria Beneyto.

Tan immensa d'alegria

Les seues dos aparicions en la revista es van produir en els anys cinquanta, una dècada d'especial activitat literària i editorial en valencià de la poeta.

Crec que destaca especialmente la publicació el 1953 del poema «Cançoneta del temps», tant per la finesa amb la qual tracta el tema faller a partir de delicades alusions com per la seua qualitat literària, molt destacable a més en el seu context de publicació després de la desaparició de les pàgines de la revista de la major part del grup vinculat a Xavier Casp i Miquel Adlert. El poema, que transcriu íntegrament, diu així:

La primavera i jo, voldríem ara
dir-te, València-mare, en veu crescuda
ales i cants, i flors, i branques noves...
(Ella és massa petita i jo sóc muda.)

La primavera i jo... (Per què ets tan alta,
tan clara i tan immensa d'alegria?
Ella és tendra de llum i no t'alcança,
jo et volia abraçar i no podia...)

La primavera i jo, davant del somni,
et cercarem en una nit de març.
Ella et donarà ocells de foc i espurna,
i jo et voré més prop del meu abraç.

El poema, en decasíl·labs impecables i un registre literari elevat però cristal·lí, crec que és un exemple especialment reeixit de l'estètica que els «vells valencianistes» volien incloure a la revista. Amb ressons paisatgistes, paisatgisme sentimental, que diria Fuster, amb referències oblíques però transparents a la festa de les falles (meravellosos els «ocells de foc i espurna») i a la ciutat de València, i alhora un excel·lent poema, que dona compte d'un dels temes centrals de la poesia contemporània a la seua publicació (poesia com a coneixement, poesia com a comunicació): l'escriptura poètica com a tensió tendent a dur el llenguatge al seu límit, a la frontera mateixa d'allò simbòlic, d'esdevindre eixa voluntat de «dir» «ales i cants, i flors, i branques noves...», eixa voluntat renovada de no cantar la rosa, com diria Vicente Huidobro en la primera avant-

guarda, sinó fer-la florir en el poema, però al mateix temps amb la certesa que això no es pot aconseguir, que s'esgota —bellament això si— en la voluntat, és a dir, en el poema, en la cerca —junt amb la primavera— de València-mare.

Sobre el seu context de publicació és interessant assenyalar que va aparèixer a la pàgina 4, és a dir en un lloc destacat, només després de l'editorial, en vers, signat per Ricard Sanmartín i que es pot llegir en la pàgina anterior: «En esta hora de març senzilla i bella,/ quan València com la més clara estrella/ lluu sobre tota essència matinal/ reflorint com la branca d'armel·ler,/ Pensat i fet renaix al seu daler/ i saluda com crit primaveral», diu la primera estrofa. La pàgina 4 la comparteix amb una il·lustració del ceramista Jaume de Scals que representa sant Josep amb estètica de socarrat i amb l'article breu «El nom de Josep» signat per Mossén F. Moscardó. A la pàgina impar, la 5, conviu amb altre socarrat de Scals que representa esta vegada la Mare de Déu dels Desemparats i els poemes «...per la llunyania» de Rodolf Guillamon i «L'ofrena de la flor» de Maria Ibars.

En aquest mateix número de 1953, entre altres coses, podem trobar el poema de Matilde G. de Lloria «Ha mort la rosa blanca», al peu del qual es fa constar «Premi València —poesia— 1952»: «Puja esclatant-se l'aire de la Pena/ a una blavor que és dol i melengia;/ puja una veu callant, creixença amarga;/ puja un himne d'amor en rebelia...» (1953: 7). També, i entre els textos en prosa, Francesc Almela i Vives (reconeixible encara que signa com a A. i V.) s'oposa en l'article contundentment titulat «Reina de les Falles, no; Fallera Major, sí», a la recuperació de la denominació «Reina de les falles» per al principal càrrec simbòlic femení: «Confusionisme, no. Dir Reina de les Falles equival a dir Fallera Major dels Jocs Florals» (1953: 9.). Molt en la línia editorial de la revista abans esmentada, Josep Sanchis Zabalza invoca una citació de Nicolau Primitiu («Dignifiquem la festa de les falles; sinó, cremem-les per a sempre» i conclou que «les falles valencianes acomplixen una bonica i eficaç missió: mantenen *encés* el foc de la valenciania popular i van bastint la columna de l'esperit de l'antic Regne, traslladat al present» (1953: 10). També és un altre dels números on es dona compte de l'activitat fallera de les comunitats valencianes d'Amèrica Llatina, en concret de la «Falla valenciana El Túria», de Buenos

Aires, incloent un poema «Als fallers de Buenos Aires» i altre a la Seua Fallera Major: «De nostra terra l'esplèndida riquesa;/ del cel la serenor com sa bellesa;/ amb vós, Clotilde Arguedas se retrata/ i és tal la vostra Gràcia i gentilesa/ que sou València en la ciutat del Plata» (1953: 24). També, és clar, es reproduïen els esbossos de les 159 falles amb versets descriptius de Ricard Sanmartín.

El carrer on vaig nàixer

L'any següent, a la pàgina 11 del número corresponent a les falles de l'any 1954, s'incloïa un dels poemes del llibre *Ratlles a l'aire* i es feia constar entre parèntesi al peu «De *Ratlles a l'aire*. Finalista en poesia catalana del premi C. de Barcelona últim». El poema escollit s'avenia molt bé al context de la revista, però, evidentment, no era de tema explícitament faller:

UN DELS MOTIUS

El carrer on vaig nàixer és estret per al vent,
per al sol i la lluna, per al pas de la gent.
Els balcons allí tenen tot l'any la roba estesa,
i molt prop, invisible, la meua gran tendresa.
Amb un forat fosquíssim d'aquell carrer sens llum,
la claror passà un raig per a fer-me besllum.
¿Corn s'acostà la vida als meus ulls? ¿Amb quins passes?
¿Que coses polsarien, diminuts, els meus braços?
Els records són gris-cendra. La paret, els gemecs,
i els meus germans, niuada, amb els feréstecs becs.
Quin àngel em diria la drecera més clara
per al camí sens fites, on estic dreta ara?
Vinc d'una raça vella que tot s'ho trobà fet.
(La vida agonitzava dins del carrer estret.)
Els braços de mon pare no varen fer la casa.
Ells solament posaren la tristor feta brasa.
Els balcons esgotaven els residus del plor.
No mai nostres torretes inventaren la flor.
Jo somniava arbres, soterrant l'alegria.

Dins mi, la sang de l'horta a la ciutat glatia.
 Em presentia dona tota silvestre encís,
 tota de llum i terra, branca del paradís.
 Somniava les coses fetes de nou o crues,
 volia veure el córrer de les aiguïes més nues.
 Les fosques animals sortien en ma veu
 amb la tendra enyorança dels grans monts per la neu.
 Allí tota la flama innocent de ma vida
 es feia ànsia tancada, veu coral emmudida.
 Jo clamava, cridava el sol pur, violent.
 (Sols la pluja, sols l'ombra, junt el somni calent.)
 ¡Ai, quina lluita viva, quina amargor pregona,
 i l'embrió primari on l'anhel s'acarona!
 Creixquí estrangera i pobra dins mi, feta record
 d'aires i boscs fosquíssims, enfonsats al meu nord.
 I un arbre, Déu! ¿Recordes quina festa encenia
 ¿Quin batec de sang meua cada ocell t'oferia?
 ¿Com sols podia veure't i ¿entir-te en el llamp?
 ¿Com et creguí muntanya, o gran riu, o verd camp?
 (Tot allò, amics de terra —ara el dic sense por—,
 allò que soterrava sots les coves del cor,
 tot allò que em feria, desgarrant la infantesa,
 que em matava la flama de pregona tendresa,
 és ara l'amor vívid que tinc per la ciutat,
 al carrer on vaig nàixer, fortament arrelat) (1953: 11)

De fet, la lectura dels dos poemes publicats en dos números successius ens revela un mateix impuls, un mateix gest líric. De fet, en certa mesura, aquest segon podria llegir-se com una glossa del primer, com una ampliació que deixa clar el lloc d'enunciació i l'objectiu del desig. Es tracta d'un desig urbà per fondre's amb la natura que, malgrat la seua impossibilitat, o precisament per ella, es ressol en l'expressió d'un intens amor per la ciutat. Les referències familiars d'aquest poema de to confessional es ressolien —s'essencialitzaven, es transformaven, es sublimaven—, en l'expressió «València-mare» del de l'any anterior.

FOC JOSEFÍ

Tu duc dintre de mi, flama que ceguen
ombres i ombres en deler d'angúnia,
res fals em cegue amb impaciència
el fàstic i el dolor que l'hivern porta.

Eres la veu que fins la primavera
escapa, per a mostrar eixa alegria
que té el verd de les hortes en miracle,
la flor deixada sobre el camp i l'arbre.

Tens la paraula tèbia, que al cel munta
en la dansa del foc; com risa clara
que la nit envoltalla en cridòries,
el Març falagador ens ve en ofrena.

I eres tan sols desig, desig d'alçar-te
de la neu que cercant-nos ens contempla
des de les muntanyoles arropides
sota una tramontana que traspassa.

Passió de jorns suaus, com mans amigues
que en carícia aventant somnis i somnis
són emoció i s'agafen a estos ossos
que han de ser terra en la terra mare.

Ansia de fulla nova en branca jove
i de cel estallant en llunyanies
i de vent que no aplega a frase ferma
en ser tan sols somriure sobre el vespre.

I llum, llum agraïda, que retalla
tot un paisatge que a l'hivern se deixa
i en el que l'arbre és devoció de música
i la riola espill que la llum alça
i la serra, que clara se perfila
un fugir impacient de pedra freda
que va buscant calor, des de Març fàustic.

Flama, espasa que talla en la nit bruna
tot un hivern que en ahir s'asoma;
josefina pregària que al cel munta
buscant, frase brusent, la primavera.

Des del deler de la ciutat que crema
cançó i amor en glòria desvetllant-se,
dintre de mi estallant, foguera mítica,
dius l'emoció i en l'emoció florixes.

JOAN LACOMBA

Un dels motius

El carrer on vaig néixer és estret per al vent,
per al sol i la lluna, per al pas de la gent.
Els balcons allí tenen tot l'any la roba estesa,
i molt prop, invisible, la meua gran tendresa.
Amb un forat fosquíssim d'aquell carrer sens llum,
la claror passà un raig per a fer-me besllum.
¿Com s'acostà la vida als meus ulls? ¿Amb quins
(passos?)

¿Que coses polsarien, diminuts, els meus braços?
Els records són gris-cendra. La paret, els gemecs,
i els meus germans, niuada, amb els feréstecs becs.

¿Quin àngel em diria la dreuera més clara
per al camí sens fites, on estic dreta ara?
Vinc d'una raça vella que tot s'ho trobà fet.
(La vida agonitzava dins del carrer estret.)

Els braços de mon pare no varen fer la casa.
Ells solament posaren la tristor feta brasa.

Els balcons esgotaven els residus del plor.
No mai nostres torretes inventaren la flor.

Jo somniava arbres, soterrant l'alegria.
Dins mi, la sang de l'horta a la ciutat glatia.

Em presentia dona tota silvestre encís,
tota de llum i terra, branca del paradís.

Somniava les coses fetes de nou o crues,
volia veure el córrer de les aigües més nues.

Les fosques animals sortien en ma vcu
amb la tendra enyorança dels grans monts per la neu.

Allí tota la flama innocent de ma vida
es feia ansia tancada, veu coral emmudida.

Jo clamava, cridava el sol pur, violent.
(Sols la pluja, sols l'ombra, junt el somni calent.)

¿Ai, quina lluita viva, quina amargor pregona,
i l'embrió primari on l'anhel s'acaronà!

Creixquí estrangera i pobra dins mi, feta record.
d'aires i boscs fosquíssims, enfonsats al meu nord.

I un arbre, ¿Déu! ¿Recordes quina festa encenia
¿Quin batec de sang meua cada ocell t'oferia?

¿Com sols podia veure't i sentir-te en el llamp?
¿Com et cregué muntanya, o gran riu, o verd camp?

(Tot allò, amics de terra —ara el dic sense por—,
allò que soterrava sots les coes del cor,
tot allò que em feria, desgarrant la infantesa,
que em matava la flama de pregona tendresa,
és ara l'amor vívid que tinc per la ciutat,
al carrer on vaig néixer, fortament arrelat.)

MARIA BENEYTO

(De "Ratilles a l'aire". Finalista en poesia catalana
del premi "C. de Barcelona" últim.)

L'APLAUDIMENT DEL CEL

*El primer públic de falles
sempre és d'alta qualitat:
les dames són les estrelles
i els estels són els galants.*

La nit que les falles planten
tot ho tenen preparat
uns donyets que se belluguen
i fent la joguina van.

Unes veus, colps... El miracle!
En l'aire es veu l'obra d'art.

Els trafegants se reiren
i transeunts ja no en hi ha;
poc a poc els llums s'apaguen
i les ombres són més grans.

Què solitària la falla
enmig de la plaça està.

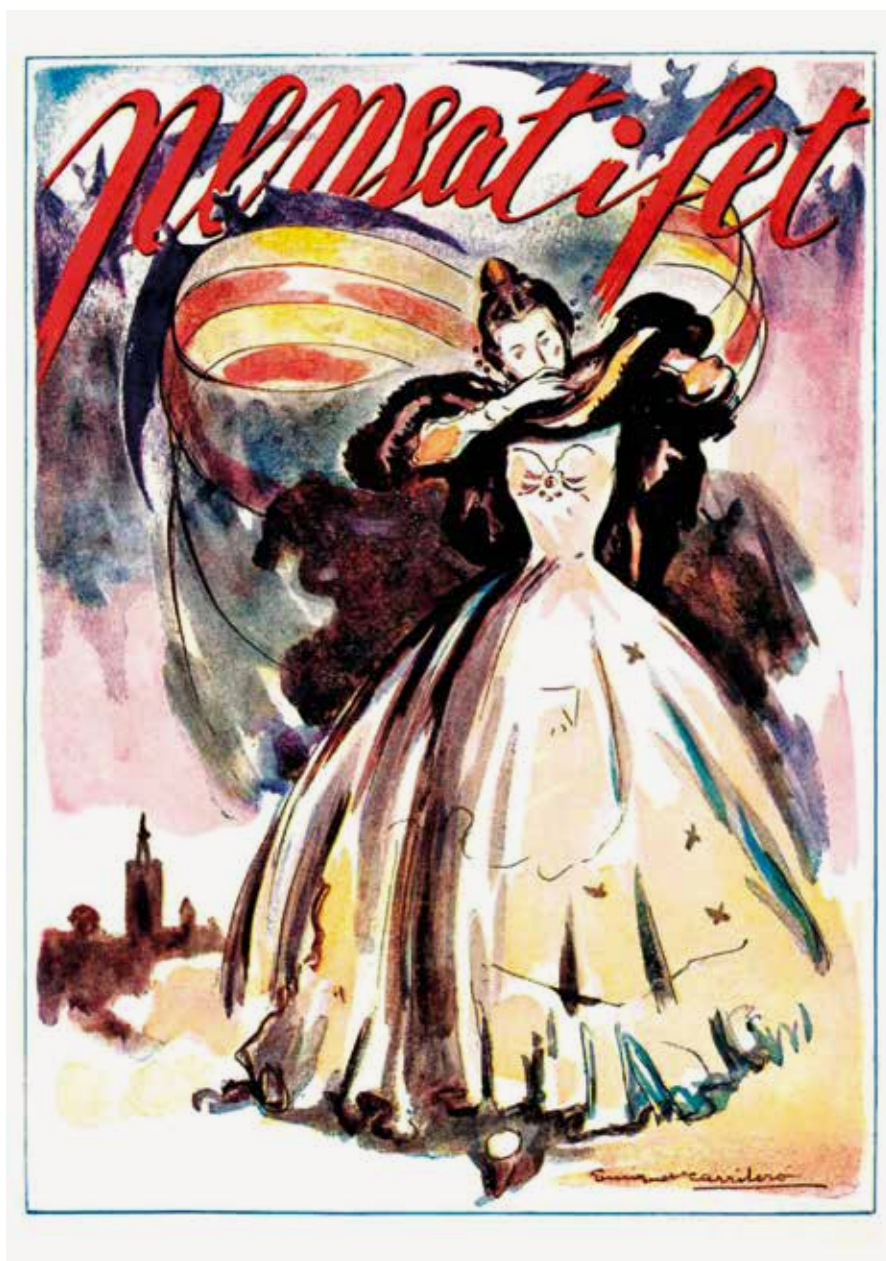
Sols l'espai té resplandor
que devalla emocionat
de mils esquadrans d'estrelles
amb la lluna per davant,
que es mouen i que es commouen

per les falles admirar.

Es diria que els cors cèlics
per elles han aguatat
i que anhelants aplaudixen
de la bellesa l'esclat.

Es destria en amatista
el cel enguatat de blau
i el nou dia que s'afanya
apaga el món estelar,
primer públic que homenatge
fa a les falles tots els anys.

MARIA IBARS IBARS

REVISTA VALENCIANA DE FILOLOGIA / IX (2025) p. 223-248

JESÚS PERIS LLORCA

«Tan immensa d'alegria»: Maria Beneyto i la festa de les falles / 239

Eixe poema compartia la pàgina 11, dedicada a la poesia lírica, amb altres dos textos: «Foc josefí», de Joan Lacomba i «L'aplaudiment del cel», de Maria Ibars: «Es destria en amatista/ el cel enguatat de blau/ i el nou dia que s'afanya/ apaga el món estelar./ primer públic que homenatge/ fa a les falles tots els anys». La presència de les dones escriptores d'aquell camp cultural no era ni casual ni excepcional en les pàgines de la revista, com ja hem esmentat.

El número de 1954 va ser també aquell en què Sanmartín va cedir la pàgina editorial a un poema de Carles Salvador, «Primaveral», en el que cal llegir, com un suport explícit enmig dels atacs del grup Torre (1954: 3). Recordem que tres anys abans Sanmartín mateix havia acabat l'editorial exclamant allò de «¡Prou de la iniquitat de Casp!» (1951: 3). Aquesta cessió de la signatura de la pàgina editorial com a mostra d'adhesió en moments difícils la tornarà a fer servir en 1960, quan la va cedir a Martí Domínguez, i en 1972, quan la va cedir a Manuel Sanchis Guarner. Al primer, després de ser defenestrat com a director de *Las Provincias* per les seues protestes contra el centralisme, contra la marginació de la cultura valenciana i especialment davant de l'incompliment sistemàtic de promeses d'inversió després de la riuada de 1957 (Sansano 1996). «El 'pensat i fet' no està renyit amb la constància ni amb la gravetat homenívola que hi ha sota moltes coses que porten —com les ones marines— cresta de salada escuma», deia en el seu text, «La sal en la cresta», concebut com un elogi del «pensat i fet» pel que implica de pensar abans de fer, però no només pensar sinó també fer, tota una declaració d'intencions (Domínguez 1960: 3). Al professor Sanchis Guarner, pocs mesos després que l'Ajuntament de la Ciutat no aprovara el seu nomenament com a cronista oficial a causa de la seua ideologia valencianista i del seu passat republicà (Mesa i Marín 2020). «El foc en les falles té [...] una doble missió, lustral y depuradora. És un foc de festa que saluda l'arribada de la primavera, i és també un foc purificador que destrueix les pràctiques immorals de la societat», escriu en un article per suposat digne d'un cronista de la festa i de la ciutat (Sanchis Guarner 1972: 7).

En 1954 també va ser l'any al qual Xavier Goerlich va publicar «una quartilla de sugerències sobre les nostres festes falleres» (7). També l'auca «Ve-

terana comissió —que per assunts de la falla— se diu Trucos a mi, no» amb versos de Ric (Ricard Sanmartín) i dibuixos d'Anton, que ironitzava sobre el projecte de falla encomanat a Salvador Dalí i plantat a la Plaça del Cabdill eixe any (1954: 12). També es trobava espai per esmentar les falles plantades a Avignon i a Buenos Aires (1954: 27). Precisament a Buenos Aires està signat el poema «Enyorança», d'Abelard Ramon Belda (1954: 30).

A més, cal esmentar la secció «Flames cordials», coordinada per Enric Soler i Godes, dedicada a portar a les pàgines de la revista «aquelles manifestacions culturals -flames del nostre cor- que encengueren l'esperit valencià durant l'any 1953». En aquest lliurament s'ocupen de les «classes del Rat-Penat» que «han funcionat amb èxit esclatant [...] servint l'interés espiritual de tots els valencians que han volgut perfeccionar la seua llengua», de la V Taula de Poesia, celebrada a Alacant, del Calendari Valencià, publicat per «uns valencians benemèrits», de la publicació per l'editorial Lletres Valencianes, del mateix Ricard Sanmartín, de la *Història del Regne de València*, de mossén Frederic Moscardó, i del *Diccionari Valencià i de la rima*, de Francesc Ferrer Pastor. «No cal dir que tot home culte l'haurà d'adquirir» (1954: 32). La revista *Pensat i Fet* era entesa per Ricard Sanmartín com una oportunitat per difondre altres iniciatives culturals en valencià entre un públic ampli.

Altres textos fallers de Maria Beneyto

Aquestes són les dues publicacions en l'entorn de la festa fallera actualment documentades. No són, però, les úniques. Al Fons Maria Beneyto a l' Biblioteca Històrica Municipal es poden trobar altres textos de temàtica fallera que molt probablement van ser donats a l'impremta, especialment un poema mecanoscrit que sembla completament enllestit. Pel seu context i també pel seu estil sembla datable en els anys 50, en aquest moment de publicacions en valencià i en el qual es produeixen les dues col·laboracions amb *Pensat i Fet*. De moment, però, no ha sigut possible localitzar-lo imprés en les revistes falleres de la dècada. El poema, un sonet, que transcrib, és el següent:

Els homes que treballen a la falla
fent del no-res motius de fantasia,
tenen el gest llampant, on es diria
que la tristor, per falta d'ús, badalla.

Són els homes que lliuren la batalla
de l'esforç, cor endins, amb l'alegria.
Té en ells festa vital la bonhomia:
sang que riu, sang que canta... i que treballa.

Cartóns, amb motlles. Amb pinzell, pintura.
La fusta es l'esquelet, l'arquitectura
dels edificis on viurà la flama.

I quan tot un hivern de lluita es crema,
la consigna TREBALL, motiu i lema,
surt de la cendra, i un altre any reclama.

Es tracta d'un sonet de mètrica i ritme impecables sobre un dels tòpics habituals d'aquestes publicacions i també de la festa fallera, la dels artistes fallers que consagren el seu esforç amb alegria a fer possible la festa, i que una vegada conclosa la seua tasca, en cremar-se el fruit del seu treball, es troben preparats per tornar a començar. El caràcter de celebració ritual de final i començament de cicle es vincula en aquest cas al motiu del treball, que apareix amb majúscula en el centre del darrer tercet. Crida l'atenció, s'ha de dir, que malgrat que ella mateixa havia treballat amb cartrons, motlles, pinzell i pintura, el poema no sembla qüestionar ni matisar el caràcter masculí de l'ofici. «Els homes que treballen a la falla» és el primer vers i la delimitació de l'objecte de l'evocació lírica. En eixe sentit, encara que el poema és prou reeixit, no deixa de ser una contribució de circumstàncies a un tòpic en vies de consolidació. Té per tant quelcom d'exercici d'estil i molt possiblement es tracta d'una resposta a un encàrrec. Per cert, a la pàgina 32 de la Llibreta 6 de l'esmentat fons es poden llegir dues estrofes manuscrites, en concret la primera i la darrera. Entenc que

es tracta d'un document valuós del seu procés d'escriptura. Sens dubte la primera i la darrera estrofa van ser les primeres en ser compostes i en aconseguir la seua versió satisfactòria i definitiva.

També es pot llegir un poema manuscrit en castellà a la Llibreta 29, p. 39 del Fons Maria Beneyto, amb anotacions i correccions que sembla haver sigut objecte de moltes vacil·lacions. Triant entre les diverses alternatives que baralla, i assumint que es tracta d'un sonet, es podria transcriure així:

Domó su voz sin forma ni adjetivo,
casi olvidado ya de la fatiga
a que la eterna combustión obliga;
la llevó a ser canción, himno festivo.

Y llegó el alto fuego, el fuego vivo
a la hoguera doméstica y amiga,
como se acerca el pan desde la espiga,
como el aceite baja del olivo.

El hondo corazón de la madera
trepó al aire de marzo triunfalmente
en la falla, sonrisa de la hoguera.

Y así brotó la llama, flor candente
por donde se inició la primavera
que llegaba de noche y de repente...

Es tracta d'una variació lírica sobre el motiu del foc de març com a anunci de l'arribada de la primavera. En el fons no deixa de ser una versió molt menys reeixida del que aconseguirà fixar de manera definitiva i amb implicacions molt més profundes a la ja citada «Cançoneta del temps». Podria ser per això anterior. És interessant, però, tant en aquest com en el poema en valencià publicat al *Pensat i Fet*, que es tracta de representacions totalment profanes de la festa de les falles, sense cap referència religiosa. Enllaça així amb les repre-

sentacions més habituals anteriors a la Guerra Civil. Posteriorment, Sant Josep i la seua vara florida, i encara després la Mare de Déu dels Desemparats aniran donant-li vernís religiós a la festa de l'arribada de la primavera, com es pot comprovar, de fet, en els poemes contigus a ambdues publicacions en la revista de Ricard Sanmartín.

A més, a la pàgina 21 de la llibreta 34 es pot llegir un esborrany inacabat d'un poema —pressumiblement un sonet— dedicat a una Fallera Major. La primera estrofa es presenta completa i sense apenes correccions, i crec que es pot considerar com a definitiva.

Com president demane la paraula
resumint lo acertat de la elecció,
que en dir-te guapa a tu, Maria Teresa,
està d'acord en ple la comissió.

En la segona, la composició es va complicar i conviuen encara diverses opcions sense aconseguir arrodonir-ne cap. A continuació es transcriuen en l'ordre en al qual apareixen al manuscrit:

Per això al nomenar-te, foc i flama,
em puja als ulls, com a faller que soc.
Dic que nostra falla te proclama
la fallera major... i la millor.

No te extrañe (sic) si al dir-ho, foc i flama,
em puja als ulls, com a faller que soc.

No te extrañe (sic) si en mi veus foc i flama
al nomenar-te com a faller que soc
i al dir que nostra falla te proclama
que avui la nostra falla te proclama.

Realment es complicat saber si aquest poema va trobar la seua forma definitiva. De moment es queda com un intent que documenta el procés com-

positiu de Maria Beneyto. L'estrofa que sembla més aconseguida opta per rimar només els versos pars. Al segon quartet, que adoleix d'una certa manca de coherència sintàctica, la rima consonant se situa en els versos impars, el primer i el tercer, mentre el segon i el quart estan units per una rima assonant. És difícil saber si l'objectiu inicial va ser un sonet, o simplement un seguit d'estrofes de quatre versos. En qualsevol cas, em sembla interessant que, en escriure un poema dedicat a una Fallera Major opta per un poema narratiu i conversacional, prou depurat dels tòpics jocfloralescos habituals. També, que estiga escrit en una primera persona fictícia identificada amb el president de la falla. Caldria saber si va ser un encàrrec i si l'objectiu era la seua publicació en el llibret de la falla o si anava a ser recitat -i per qui- en algun dels rituals fallers relacionats amb la figura de la fallera major.

Amb aquestos textos documentats i que ens parlen d'una investigació en procés no acaba la relació de Maria Beneyto amb la festa de les falles. Es conserva també en el seu Fons el nomenament com a jurat d'un dels concursos de la Olimpíada de l'Humor de l'any 1967, és a dir, la seua segona edició:

Esta Junta Central Fallera, en la II Olimpiada Internacional del Humor, tiene el honor de nombrarla a Vd. JURADO para el Premio «ANTORCHA DEL HUMOR» por lo que se complace en adjuntarle los trabajos que optan a dicho Premio y le comunica que simultáneamente con su nombramiento, lo han sido también los Sres. D. Francisco Larrea Penalva y D. Emilio Panach Ramos.

Aquest esdeveniment formava part de l'estratègia municipal de fer de les falles una festa turística dotant-la d'un vessant cultural i modern, no només folklòric i tradicional. Com explica Hernández i Martí (1990: 218),

pretendía incrementar el esplendor de la fiesta mediante un certamen que, justificándose en que las Fallas eran la fiesta más propicia para el humor, abarcaría todo tipo de artes en relación con el humor fallero. Se instauraron así diversos premios (novela, fotografía, guiones televisivos y radiofónicos, teatro, poesía, carteles, pintura, etc.) y se celebraron unos anuales

Juegos Florales del Humor, que contaron con su propia musa y hasta la celebración de cenas literarias.

Maria Beneyto aleshores, junt a l'advocat i poeta Francisco Larrea Penalba i el dibuixant Emilio Panach, és a dir, *Milo*, formava part a les alçades de 1967 d'aquest món de la cultura que anava a dignificar amb la seua presència i col·laboració la festa de les falles, convertida publicitàriament en la festa per excel·lència de l'humor.

Conclusió

Maria Beneyto, per tant, com una participant en l'esquifit camp cultural valencià i valencianista va participar de diverses maneres de les publicacions realitzades al voltant de la festa de les falles. Va publicar textos a eixa plataforma per arribar a un públic ampli, fins i tot poc acostumat a consumir literatura en la nostra llengua en què s'havia convertit la revista *Pensat i Fet*, va escriure poemes de circumstàncies, com ara dedicats a la fallera major d'alguna comissió, i es va integrar en iniciatives municipals de foment i difusió de la festa fallera. Tot això, és clar, a banda del seu treball durant la joventut en un taller de falles.

El cas de Maria Beneyto ens torna a parlar de la implicació d'una bona part de la «intelligentsia» valenciana en el món faller, a través les publicacions editades al seu voltant, entés com a estratègic per la seua capacitat identitària. Els i les intel·lectuals, els escriptors i les escriptores valencianes escenificaven així la seua participació, la seua vinculació o el seu suport a les manifestacions de la cultura popular, escenificant la seua participació en l'imaginari social. L'escissió entre les falles, entre la cultura popular, i les elits culturals encara no s'havia produït, almenys majoritàriament. Encara no s'havien preocupat per establir la seua distinció precisament en la seua no participació en els rituals i en les pràctiques populars. Definitivament als anys cinquanta tot estava per fer, i per això tot era encara possible.

Bibliografia

- ALMELA I VIVES, F. (1953): «Reina de les Falles, no; Fallera Major, sí», *Pensat i Fet*, 43, p. 9.
- ARIÑO, A. (1990): «El origen de las fallas», en A. Ariño *et alii*, *Historia de las Fallas*, València, Biblioteca de Levante-EMV, pp. 71-79.
- (1992): *La ciudad ritual. La fiesta de las fallas*, Barcelona, Anthropos.
- BAJTIN, M. (1987): *La cultura popular en la Edad Media y el Renacimiento*, Madrid, Alianza.
- BALLESTER, J. (2006): *Temps de quarentena. Cultura i societat durant la Postguerra al País Valencià (1939-1959)*, València, Publicacions de la Universitat de València.
- BENEYTO, M. (1953): «Cançoneta del temps», *Pensat i Fet*, 43, p. 4.
- (1954): «Un dels motius», *Pensat i Fet*, 44, p. 11.
- BLASCO IBÁÑEZ, V. (1919): *Arroz y tartana*, València, Prometeo.
- CERVERA I GRÍFOL, J. (1960): «De l'idioma valencià», *Pensat i Fet*, 49, p. 33.
- CIVERA, B. (1959): «Joia de vitrina», *Pensat i Fet*, 48, p. 9.
- CLIMENT, À. (1951): «Tots folls», *Pensat i Fet*, 41, p. 10.
- DE LLÒRIA, M. G. (1953): «Ha mort la rosa blanca», *Pensat i Fet*, 43, p. 7.
- DOMÍNGUEZ, M. (1960): «La sal en la cresta», *Pensat i Fet*, 49, p. 3.
- ESBRÍ, I. (2016): «La dona al taller de falles: El testimoni de les cartoneres del taller de Julián Puche», *El verí del foc*, 10, pp. 66-67.
- GARCIA APARICI, B. (1968): «Entre les boires del ser», *Pensat i Fet*, 56, p. 40.
- GOERLICH, X. (1954): «El senyor Goerlich diu», *Pensat i Fet*, 44, p. 7.
- GUILLAMON, R. (1953): «...Per la llunyania», *Pensat i Fet*, 43, p. 5.
- HERNÁNDEZ I MARTÍ, G. M. (1990): «Las fallas del desarrollo: 1959-1975», en A. Ariño *et alii*, *Historia de las Fallas*, València, Biblioteca de Levante-EMV, pp. 205-244.
- (1996): *Falles i franquisme a València*, València, Afers.
- IBARS, M. (1953): «L'ofrena de flors», *Pensat i Fet*, 43, p. 5.
- (1954): «L'aplaudiment del cel», *Pensat i Fet*, 44, p. 11.
- LACOMBA, J. (1954): «Foc josefí», *Pensat i Fet*, 44, p. 11.
- LACUEVA, M. (2025): «Maria Beneyto. Escriptora de l'any 2025», València, Acadèmia Valenciana de la Llengua. <https://www.avl.gva.es/escriptors-de-lany/introduccio-lacueva/>
- MESA, LL. & J. LL. MARÍN (2020): «El merescut cronista pòstum», *Levante-El Mercantil Valenciano*, 24 de setembre de 2020. <https://www.levante-emv.com/opinion/2020/09/24/sanchis-guarner-merescut-cronista-postum-14074437.html>
- MOSCARDÓ, F. (1953): «El nom de Josep», *Pensat i Fet*, 43, p. 4.
- POZO SÁNCHEZ, B. & C. PADILLA CARMONA (2021): «Criptogínia: una palabra nueva, un concepto para investigar», *Quaderns de filologia*, 26, pp. 175-192.
- RAMON BELDA, A. (1954): «Enyorança», *Pensat i Fet*, 44, p. 30.
- RIC I ANTON (1954): «Veterana comissió —que per assunts de la falla— se diu Trucos a mí, no», *Pensat i Fet*, 44, p. 12.

- SALVADOR, C. (1954): «Primaveral», *Pensat i Fet*, 44, p. 3.
- SÁNCHEZ CUTILLAS, C. (1968): «Sanmartí i els bons oficis», *Pensat i Fet*, 56, p. 10.
- RIPOLL DOMÉNECH, F. (2010): *Valencianistes en la postguerra. Estratègies de supervivència i de reproducció cultural*, València, Afers.
- SANCHIS GUARNER, M. (1972): «La doble missió del foc de les falles», *Pensat i Fet*, 60, p. 7.
- SANCHIS ZABALZA, J. (1953): «Fulls del llibre d'or», *Pensat i Fet*, 43, p. 12.
- SANMARTÍN, R. (1951): «Pensat i Fet», *Pensat i Fet*, 41, p. 3.
- SANSANO, B. (1996): *Quan callen les pedres (Martí Domínguez Barberà, 1908-1984)*, València, Afers.
- SENENT, J. J. (1912): «Mirant a València», *Pensat i Fet*, 1, p. 13.
- SOLER I GODES, E. (1952): «Les falles vistes per un nordamericà», *Pensat i Fet*, 42, p. 12.
- (1954): «Flames cordials», *Pensat i Fet*, 44, p. 32.
- (1956): «Carles Salvador», *Pensat i Fet*, 46, pp. 6-7.
- (1969): «Flames patriòtiques», *Pensat i Fet*, 57, p. 10.
- (1971): «Flames patriòtiques», *Pensat i Fet*, 59, p. 41.
- THOUS LLORENS, M. (1952): «Literatura fallera», *Pensat i Fet*, 42, p. 4.
- TRAMOYERES BLASCO, L. (1894): «Costumbres populares», *Almanaque las provincias para 1895*, València, Federico Doménech, p. 113.